

Лектор курсу
Контактна інформація лектора (e-mail)

Сторінка курсу в moodle.npu.edu.ua

СИЛАБУС ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ»

Ступінь вищої освіти – Бакалавр

Спеціальність – 053 Психологія

Освітні програми «Психологічне консультування», «Соціальна та сімейна психологія», «Психосоматика та психологія здоров'я», «Політична психологія.

Коучинг»

Рік навчання 3, семестр 6

Форма навчання денна (денна, заочна)

Кількість кредитів ЄКТС 3

Мова викладання українська

Вольнова Леся Миколаївна

l.m.volnova@npu.edu.ua

<https://moodle.npu.edu.ua/course/view.php?id=2270>

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни «Психологія травмуючих ситуацій» - сутність, психологічні закономірності переживання травмуючих ситуацій та технології психологічної допомоги різним категоріям клієнтів у травмуючих ситуаціях.

Міждисциплінарні зв'язки. Для дотримання вимог доступності, послідовності та науковості, вивчення дисципліни базується на знаннях, уміннях і навичках, набутих у процесі вивчення дисциплін загальної підготовки («Психофізіологія та психосоматика», «Основи психокорекції», «Основи психотерапії», «Реабілітаційна психологія»).

Мета і завдання навчальної дисципліни.

Метою дисципліни «Психологія травмуючих ситуацій» є формування у знань студентів про сутність, типологію, причини й психологічні закономірності переживання травмуючих ситуацій та формування практичних умінь користуватись методичними прийомами вивчення травмуючих переживань і надання психологічної допомоги різним категоріям клієнтів у травмуючих ситуаціях.

Для досягнення мети дисципліни «Психологія травмуючих ситуацій» потрібно розв'язати такі завдання:

- ознайомити студентів із ситуаційним підходом у психології, становленням психології травмуючих ситуацій;
- сприяти опануванню знаннями про сутність, причини й психологічні закономірності переживання травмуючих ситуацій; психологічні особливості прояву та типологію психотравми;
- розкрити теоретичні аспекти, що дозволяють зрозуміти специфіку психологічного впливу ситуації на свідомість та поведінку індивіда та способи їх подолання (копінг-стратегії);
- сформувати у майбутніх психологів уміння і навички використання доцільних методів діагностики, психокорекції та психотерапії для психологічного супроводу клієнта, що переживає психотравму;
- розвинути навички самостійної побудови програм психологічної допомоги клієнтам в травмуючій ситуації (особистих крих, психотравм у сімейному житті, втрати здоров'я тощо).

Основні програмні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

№ з/п	Компетентності	Результати навчання
1.	ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психологічних наук, що передбачають застосування основних психологічних теорій, методів і характеризуються комплексністю й невизначеністю умов.	ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.
2.	ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання
3.	СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.	ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.
4.	СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.	ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.
5.	СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)	ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії
6.	СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту	ПР12. Скласти та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника

СТРУКТУРА КУРСУ «Психологія травмуючих ситуацій»

Всього 90 год., лекції – 18 год., практичні – 12 год., семінарські – 10 год., самостійна робота – 50 год.; **ЗАЛІК**

Тиждень	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Модулі	М.1. Теоретичні засади надання психологічної допомоги у травмуючих ситуаціях							М. 2. Зміст психологічної допомоги клієнтам, що переживають різні види травмуючих ситуацій					
Лекції	1	2	3-4			5		6	7	8	9		
Темп лекцій	Ситуаційний підхід у психології		Психологічні наслідки впливу ситуації на психіку індивіда.			Способи опанування індивідом травмуючих ситуацій		Розлучення і зрада як психотравм. ситуації	Травмуючі ситуації, пов'язані з народжен. дітей	Смерть як психотравм. ситуація	Втрата здоров'я як психотравм. ситуація		
Семінари /практичні			1 Семінар (4 бали)	2 Практ (4 бали)	3 Семінар (4 бали)	4 Практ (4 бали)	5 Практ (4 бали)	6 Практ (4 бали)	7 Семінар (4 бали)	8 Практ (4 бали)	9 Семінар (4 бали)	10 Практ (4 бали)	11 Семінар (4 бали)
Темп занять			Переживання психотравмуючих ситуацій	Травма й реакції на травматичні події	Переживання психотравм. ситуацій дітьми	Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих ситуацій	Методи психічної саморегуляції	Розлучення і зрада як психотравм. ситуації	Травмуючі ситуації, пов'язані з народжен. дітей	Смерть як психотравм. ситуація	Втрата здоров'я як психотравм. ситуація		Насильство як психотравм. ситуація
Самостійна робота	● Підготуйте доповідь про вплив різних психотравмуючих ситуацій на життя людини (6 балів).							● На підставі літературних джерел з проблеми необхідно підготувати рекомендації у формі пам'ятки чи буклета щодо поведінки у психотравмуючій ситуації.					
Види контролю	Усне опитування 5*4=20 Робота з проблемними ситуаціями 5*1=5 Самостійна робота: доповідь 10 балів Модульна контрольна робота 10 балів							Усне опитування 6*4=24 Робота з проблемними ситуаціями 6*1=6 Самостійна робота: буклет – 15 балів Модульна контрольна робота 10 балів					
ЗАЛІК													

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1.

Теоретичні засади надання психологічної допомоги у травмуючих ситуаціях

Тема 1.1. Ситуаційний підхід у психології. Психологія травмуючих ситуацій як навчальна дисципліна Предмет та завдання психології травмуючих ситуацій (ПТС). Історія виникнення та становлення психології травмуючих ситуацій як навчальної дисципліни. Життєва і соціальна

ситуація. Типологія конструювання ситуацій у повсякденних та екстремальних умовах. Психологічна ситуація та її різновиди. Рівні складності ситуації. Поняття надзвичайної, екстремальної та кризової ситуації.

Тема 1.2-1.4. Психологічні наслідки впливу ситуації на психіку індивіда. Вплив ситуації на особу. Стрес як психологічний наслідок важкої чи психотравмуючої ситуації. Вплив стресу на життя людини. Класифікація стресогенних чинників. Криза як психологічний наслідок важкої чи психотравмуючої ситуації. Поняття психологічної травми. Основні теоретичні підходи до поняття психологічної травми. Психотравмівна ситуація. Типи травматичних ситуацій. Класифікація психотравмуючих подій, що викликають розвиток травматичного розладу. Поняття та основні етапи переживання психічної травми. Трансформація особистості в процесі подолання криз і травм. Методи дослідження переживання психотравмуючої ситуації.

Емоційні та фізіологічні реакції при травмуючому переживанні. Роль травматизації у розвитку невротичних реакцій та неврозів. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) як симптомокомплекс, що розвивається після психологічної травми. Критерії діагностики та основні симптоми ПТСР. Клінічна феноменологія емоційних розладів, що супроводжуються пережитий травматичний стрес. Характеристика гострого, хронічного й відстроченого ПТСР.

Індивідуальні реакції на психотравму у дитини. Види несприятливих психосоціальних чинників, що призводять до розвитку психотравми у дітей і підлітків. Пережиті дітьми і підлітками кризи: вікові кризи, кризи втрати і розлуки, травматичні кризи. Типові механізми психологічного захисту у дітей і підлітків. Реакції дитини у кризовій ситуації. Тип поведінки у кризовій ситуації. Типові стресові реакції і посттравматичні розлади у дітей. Техніки роботи з дітьми та дорослими, що переживають наслідки психотравми.

Тема 1.5-1.6. Способи опанування індивідом травмуючих ситуацій. Реакція особистості на травмуючі ситуації (психологічний захист, копінг-стратегії). Психологічний захист як форма реагування свідомості індивіда на психічну травму. Основні положення концепції «стресу і копіngu». Функції копіngu. Структура копінг-процесу. Ситуативно-специфічні копінг-стратегії. Базисні копінг-стратегії, до яких належать «розв'язання проблем», «пошук соціальної підтримки» та «уникання». Особливості життєвих криз і стресів та деструктивні засоби їх опанування. Позитивні стратегії і засоби опанування кризових ситуацій та стресових станів. Сучасні індивідуальні і групові засоби опанування стресових станів. Роль наставництва в опануванні криз і стресів. Лайф-коучінг як засіб допомоги в опануванні життєвих криз і стресових ситуацій.

Методи самопомоги. Аутотренінг (метод І.Шульца) та імаготренінг В.Авдєєва. Самонавіювання за Е.Кубе, Г.Шичко. Аутогенна терапія пам'яті (В.С. Лобзин і М.М. Решетников). Нервово-м'язова релаксація (метод Джекобсон). Медитативні техніки. Експрес-методи психічної саморегуляції. Ведення щоденника. Робота з листами у процесі самопомоги.

Змістовий модуль 2. Зміст психологічної допомоги клієнтам, що переживають різні види травмуючих ситуацій

Тема 2.1. Розлучення і зрада як психотравмуючі ситуації. Подружня невірність як психотравмуюча ситуація. Причини і наслідки подружньої невірності. Види подружніх зрад. Типи особистостей, схильних до позашлюбних зв'язків. Розлучення як психотравмуюча ситуація. Статеві особливості переживання розлучення. «Синдром сімнадцятого місяця». Особливості фази пост-розлучення для самотнього батька, що залишається з дитиною. Психологічна підтримка дорослих, що особливо гостро переживають построзлучний період (з суїцидальними спробами, станами депресії та іншими патологічними станами). Он-лайн форуми та тематичні сайти як форма психологічної підтримки у період розлучення. Реакції дитини на розлучення батьків. Відмова від батька як особливий варіант посттравматичної симптоматики.

Тема 2.2. Травмуючі ситуації, пов'язані з народженням дітей. Безпліддя як психотравма. Медитація у стилі майндфулнес. Поняття про перинатальну втрату. Особливості переживання перинатальних втрат членами сім'ї. Наслідки перинатальних втрат як психотравмуючих ситуацій. Психологічний супровід перинатальних втрат. Методики сприяння активізації ресурсів. Арттерапія у роботі з сім'ями, що пережили перинатальну втрату. Народження дитини з інвалідністю як психотравма. STEAM- та арт-інструменти.

Тема 2.3. Смерть як психотравмуюча ситуація. Поняття «термінальності» у психології. Динаміка і типи взаємин у сім'ях термінальних хворих. Вплив хвороби члена сім'ї на сімейну систему. Особливості роботи психолога з термінальним хворим і його сім'єю. Теоретичні основи процесу переживання горя. Фактори що впливають на переживання горя. Етапи переживання горя і втрати. Горе в сімейній системі. Ритуали в подоланні кризи. Смерть члена сім'ї як криза. Травмафокус. Використання мандали при відпрацюванні психотравмуючих ситуацій.

Тема 2.4-2.5. Втрата здоров'я як психотравмуюча ситуація. Вплив хвороби на особистість. Позитивна психотерапія як засіб допомоги клієнтам, що переживають кризу здоров'я. Використання арт-терапевтичної техніки «Зобрази свою хворобу» з метою зміни внутрішньої картини хвороби. Хронічні та смертельні хвороби. Паліативна допомога. Психічна депривація у дітей, що перебувають на тривалому лікуванні. Лялькотерапія та ритмопластика. Попередження госпіталізму у дорослих, що перебувають на тривалому лікуванні. Інвалідність як психотравмуюча ситуація. Анімаційна терапія. Адаптація до набуті інвалідності. Психосоматичні розлади як наслідок психотравми.

Тема 2.6. Насильство як психотравмуюча ситуація. Вплив ситуації насильства на психічний стан постраждалих. Психологічна підтримка осіб, що пережили природні чи техногенні катастрофи. Психологічна підтримка волонтерів, що працюють з постраждалими. Групове обговорення пережитої екстремальної ситуації (дебріфінг), його завдання і фази. Тренінг з ритмо-рухової терапії у системі психологічної допомоги жертвам сексуального насильства (за Малкіною-Пих). Різні варіанти сучасної соціодрами у процесі реабілітації дітей, що постраждали від насильства.

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Політика щодо дедлайнів та перескладання:	Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад: лікарняний чи заява за підписом декана).
Політика щодо академічної доброчесності:	Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Контрольні роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу.
Політика щодо відвідування:	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в он-лайн формі за погодженням із завідувачем кафедри, деканом факультету).

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ СТУДЕНТІВ

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного контролю

/№ п п	Вид діяльності	Коефіцієнт (вартість виду)	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні заняття	4	6	24
2.	Семінарські заняття	4	5	20
3.	Робота з проблемними ситуація	1	11	11
4.	Доповідь	10	1	10
5.	Буклет	15	1	15
6.	Модульна контрольна робота	10	2	20
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормований рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання знань студентів

Кожний модуль охоплює бали за поточну роботу студента на практичних, семінарських заняттях, виконання самостійної роботи, творчих і практичних завдань, модульну контрольну роботу. Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля. Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних, семінарських заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог: своєчасність виконання навчальних завдань; повний обсяг їх виконання; якість виконання

навчальних завдань; самостійність виконання; творчий підхід у виконанні завдань; ініціативність у навчальній діяльності. У процесі перевірки знань використовується модульно-рейтингова система оцінювання. Результати навчальної діяльності оцінюються за 100- бальною шкалою.

"*Відмінно*" (90-100 балів) - виставляється студенту, якщо його відповідь на питання свідчить про глибокі, всебічні знання навчально-програмного матеріалу щодо наукових та практичних засад «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз», основної й додаткової літератури, рекомендованої програмою дисципліни, який повно відповів на всі питання, а також показав здібності самостійно і творчо аналізувати та має сформовані компетентності й програмні результати навчання.

"*Добре*" (70-89 балів) - виставляється студенту, який при виконанні завдання з навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз» продемонстрував засвоєння навчально-програмного матеріалу. Оцінка "добре" виставляється студентам, які показали достатні здібності до самостійного мислення та має сформовані компетентності й програмні результати навчання, проте їх відповідь містила неточності, не мала чіткої логіки подання матеріалу, не визначається креативністю.

"*Задовільно*" (60-69 балів) - виставляється студенту, який, відповідаючи на питання, виявив знання основного програмного матеріалу щодо застосування основних засад дисципліни «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз» у професійній діяльності психолога і в обсязі, який вимагає подальшого поглиблення знань для успішної роботи. Оцінка "задовільно" виставляється тим студентам, які допустили помилки (неточності) при відповіді на питання з навчальної дисципліни або мають потенційні можливості (резерви) для формування компетентностей під керівництвом викладача.

"*Незадовільно*" (0-60 балів) - виставляється студенту, який при відповіді на питання з навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз» допустив серйозні помилки, не показав знань з навчально-програмного матеріалу та не має сформованих компетентностей й програмних результатів навчання.

ОСНОВНІ Й ДОПОМІЖНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Тема 1.1. Ситуаційний підхід у психології. Психологія травмуючих ситуацій як навчальна дисципліна

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. Ред.. проф.. О.В.Тімченка – К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.
2. Кровяков В. М. Психотравматология. Психическая травма, психогении в этиопатогенетических механизмах развития психических расстройств. – Монография. – Наука, 2005. – 290 с.
3. Литовченко Н. Ф. Психологічна ситуація в контексті проблеми корекції // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. - 2016. - № 1. - С. 85–89.
4. Начально-методичний комплекс до дисципліни «Психологія травмуючих ситуацій» / Упоряд.Т.С.Кириленко. – К., 2013. – 42 с.
5. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.
6. Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с.
7. Сидоров П.И., Мосягин И.Г., Маруняк С.В. Психология катастроф: Учебник для вузов / под ред. П.И. Сидорова. – Архангельск: Издательский центр СГМУ, 2007. – 656 с.
8. Чепелева Н. Життєва ситуація особистості // Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. К.: Либідь, 1999. — С. 112-135.

ТЕМА 1.2. Особистісна трансформація в переживанні психотравмуючих ситуацій

9. Дзюба Т. М. Психотравмуюча ситуація в життєдіяльності людини: особливості і наслідки // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С.П. Бочарової (30 березня 2017 р., м. Харків, Україна). – Харків: ХНУВС, 2017. – С. 27-29.
10. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан. – К.: Педагогічна думка, 2016. – 219 с.
11. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога. Методичний посібник. — К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. — 310 с.
12. Лекція на тему «Определение и виды психотравмы». <https://youtu.be/U2OLIR32W-w>
13. Лекція на тему: «Концептуальный подход в изучении динамики психотравматизации». <https://youtu.be/IKWmAjsBL3g>
14. Онищенко В.М. Трансформація особистості в процесі подолання життєвих криз // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України. 2020. Вип. 1(56). С. 118–124.
15. Оніщенко Н. В. Основні етапи переживання психічної травми // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр..-Київ, 2015. - Вип. 3 (46). - С. 225-231.
16. Оніщенко Н.В. Психологічні наслідки надзвичайної ситуації // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14. Частина II. С.253-261.
17. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
18. Титаренко Т. Екзистенційний ландшафт посттравматичного життєтворення особистості // Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2019. – Вип. (44(47)). – С. 7-15.

ТЕМА 1.3. Травма й реакції на травматичні події

19. Вихристук О. В., Миллер Л. В., Орлова Е. В., Лескина Е. А. Психологическая помощь людям, пережившим психотравмирующее событие [Электронный ресурс] // Электронный журнал «Психологическая наука и образование», 2010, № 5. С.228-239. http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2010/n5/Vihristuk_Miller_Orlova_Leskina_full.shtml
20. Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. - 2015. - № 1. - С. 378-390.
21. Кровяков В. М. Психотравматология. Психическая травма, психогении в этиопатогенетических механизмах развития психических расстройств. – Монография. – Наука, 2005. – 290 с.
22. Мучник М.М., Райзман и Е.М. Ранний опыт: травма – и фантазии // Журнал практической психологии психоанализа. 2003. №1. <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20030112>
23. Мюллер Мартіна. Якщо ви пережили психотравмуючу подію / Пер. з англ. Діана Бусько; наук. ред. Катерина Явна (Серія «Сам собі психотерапевт»). – Львів: Вид-во Українського католицького ун-ту: Свічадо, 2014. – 120 с.
24. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор. : Д.Д. Романовська, О.В. Ілашук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с.
25. Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с. <http://books.nuczu.edu.ua/download.php?rec=5902&mode=1>

26. Селюкова Т.В., Федосєєв В.А. Патопсихологічні і психопатологічні прояви посттравматичних стресових розладів // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 2. – Харків: УЦЗУ, 2007. – С. 256-266.
27. Семенова Ю.С. Психотравма (психологічна травма): дискусійні питання медицини і психології // Український науково-медичний молодіжний журнал. – 2011. № (3). с. 50-56.
28. Скрипніков А.М., Герасименко Л.О., Ісаков Р.І. Психосоціальна дезадаптація при посттравматичному стресовому розладі у жінок [Текст]: монографія. - Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016.- 167 с.
29. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
30. PTSD Treatments. <https://www.apa.org/ptsd-guideline/treatments>
31. What are the treatment options for PTSD? <https://www.healthline.com/health/ptsd-treatment#What-are-the-treatment-options-for-PTSD?>
32. Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. Rockville (MD): Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US); 2014. (Treatment Improvement Protocol (TIP) Series, No. 57.) Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207201/>

ТЕМА 1.4. Переживання психотравмуючих ситуацій дітьми

33. Венгер А.Л., Морозова Е.И. Психологическая помощь детям и подросткам после Бесланской трагедии. – Владимир: Транзит-ИКС, 2009. – 150 с.
34. Музиченко І. В., Ткачук І.І. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби : [метод. рек.]. - Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. - 88 с.
35. Овсяннікова Я. О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації // Право і Безпека. - 2012. - № 1. - С. 317-321.
36. Особливості переживання психотравмуючої ситуації дітьми та підлітками. <https://vseosvita.ua/library/osoblivosti-perezivanna-psihotravmuucoi-situacii-ditmi-ta-pidlitkami-16332.html>
37. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор. : Д.Д. Романовська, О.В. Ілащук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с.
38. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. / Уклад. : Г.Б.Растроста . – Суми. НВВ КЗ СОІППО : 2018. 64 с.
39. Селюкова Т.В., Федосєєв В.А., Литвинова В.Я. Клинические варианты нарушения поведения в отдаленном периоде у детей переживших экстремальные ситуации // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 16. – Харків: НУЦЗУ, 2014. – С. 196-201.
40. Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) in Children. <https://www.stanfordchildrens.org/en/topic/default?id=post-traumatic-stress-disorder-in-children-90-P02579>

ТЕМА 1.5. Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій

41. Грабовська Софія, Єсип Мар'яна. Проблема копіngu в сучасних психологічних дослідженнях // Вісник соціогуманітарні проблеми людини 2010 №04. – С.188-199.

42. Демина Л.Д., Ральникова И.А. Психическое здоровье и защитные механизмы личности. Учебное пособие. – 2-е изд. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2005. – 132 с.
43. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні особливості подолання скрутних життєвих ситуацій особистості // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2013. - № 2. - С. 32-41.
44. Нартова-Бочавер С. К. “Coping behavior” в системе понятий психологии личности // Психологический журнал. - 1997. - Т. 18, № 5. - С. 20-30.
45. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навч. посіб. / за наук. ред. Т. М. Титаренко. - К.: Міленіум, 2011.-272 с.
46. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор. : Д.Д. Романовська, О.В. Ілашук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с.
47. Селюкова Т.В. Опановуюча поведінка та захист як стратегії реагування в складних життєвих ситуаціях // Тези науково-практичної конференції з міжнародною участю «Війна в Україні: патоморфоз психічних та поведінкових розладів» (XXI Платоновські читання): Київ. № 1 (6), 2018 – С. 133-134.
48. Шебанова В. І. Копінг-поведінка і механізми подолання стресу // Наукові студії із соціальної та політичної психології. - 2011. - Вип. 26. - С. 289-296.
49. A to Z of coping strategies. <https://youtu.be/zd64pGNLjVY>

ТЕМА 1.5. Методи психічної саморегуляції при потраплянні у травмуючу ситуацію

50. Еміль Кук - батько сучасної теорії самонавіювання http://psychologis.com.ua/emil_kue_otec_sovremennoy_teorii_samovnusheniya.htm
51. Козлов Н. І. Що можуть, а що не можуть афірмації. http://psychologis.com.ua/chto_mogut_zpt_a_chto_ne_mogut_affirmacii.htm
52. Курдибаха О.М. Вплив аутогенного тренування на психічні процеси. <https://rehab.kyiv.ua/vpliv-autogennogo-trenuvannya-na-psihichni-protsesi/>
53. Кузьмін Є. Л. Методика прогресивної релаксації в службовій діяльності офіцера-психолога внутрішніх військ МВС України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. - 2012. - Вип. 2(1). - С. 286-294.

ТЕМА 2.1. Розлучення і зрада як психотравмуючі ситуації

54. Дети в карусели развода. Психология благополучного развода в семье с детьми / С. К. Нартова-Бочавер, М. И. Несмеянова, Н. В. Малярова, Е. А. Мухортова. – М. : ТОО «ТП», В. Секачев, 1998. – 222 с.
55. Зубцов Д. Е. Особливості психологічних проблем розлучених жінок // Психологія і особистість. - 2016. - № 2(2). - С. 88-95.
56. Маман С. Як пережити розлучення батьків [Електронний ресурс] // Українське слово. – № 19(391). – 5 травня, 2011. – Режим доступу: <http://ukrslowo.net/interesting-facts/for-women/3093.html>
57. Морозова И. М. Развод как кризис в жизни ребёнка [Электронный ресурс] // Детский психологический центр. Сайт. – Режим доступа : http://psychologist.dp.ua/5_9.html
58. Олифирович Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. - СПб .: Речь, 2006. - 360 с.

59. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи – Л. М. Вольнова. – К., 2012. – 275 с.
60. Терещенко М.В. Подружні зради як наслідок порушень сімейних стосунків // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: Матеріали IV щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції (27.03.2014, м. Київ). – Київ, 2014. – С.232-237.
61. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 364 с.
62. Фигдор Г. Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой (психоаналитическое исследование). – М. : Наука, 1995. – 376 с.
63. Abrams Allison. Post-Divorce Trauma and PTSD. <https://www.verywellmind.com/post-divorce-trauma-4583824>

ТЕМА 2.2. Травмуючі ситуації, пов'язані з народженням дітей.

64. Галян О.І., Борисенко З.Т. Психологічні аспекти супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами. Теорія і практика сучасної психології : зб. наук. праць. 2019. № 2, т. 2. С. 44–49.
65. Добряков И. В. Перинатальная психология. Санкт-Петербург : Питер, 2010. 272 с.
66. Михайлошина, І. О. Криза ідентичності та її роль у репродуктивній функції жінки, вагітності та її кінцевому результаті // Клінічна та профілактична медицина, 2019. 4(9-10), С.108-116.
67. Скрипніков А.М., Герасименко Л.О., Ісаков Р.І. Жінка і перинатальна втрата. <http://elib.umsa.edu.ua/bitstream/umsa/6445/1/Woman%20and%20perinatal%20loss.pdf>
68. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. – К., 2009. – 385с.
69. STEAM- та арт-інструменти для підтримки психічного та фізичного здоров'я під час карантину <https://youtu.be/IZJ5En5Y3Tw>
70. Hendson Leonora, Davies Dawn. Supporting and communicating with families experiencing a perinatal loss // Paediatr Child Health. 2018 23(8):549.
71. Hershfield, J. Treating OCD with Mindfulness and CBT. PRAXIS. 2018. Retrieved from URL <https://www.praxiscet.com/blog/treating-ocdmindfulness-and-cbt/>

ТЕМА 2.3. Смерть як психотравмуюча ситуація

72. Байер О. О. Життєві кризи особистості : навчальний посібник. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 244 с.
73. Баканова А.А. Смерть и работа горя // Искусство исцеления души: Этюды о психологической помощи : пособие для практ. пс-ов / [Под ред. Е. П. Кораблиной]. – СПб. : РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. – С.182-212.
74. Обухова Л.Ф., Дворникова И.Н. Ритуалы как психологическое средство формирования сплоченности семьи // Психологическая наука и образование. 2008. Том 13. № 4. С. 24–34.
75. Олифирович Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. — СПб.: Речь, 2006. — 360 с.
76. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.
77. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. ТОМ 2. – Київ, 2018. – 240 с.
78. Титаренко Т. М. Испытание кризисом: Одиссея преодоления. – Изд. 2-е, испр. – М.: «Когито-Центр», 2010. – 304 с.
79. Phillips Lindsey. Untangling trauma and grief after loss. <https://ct.counseling.org/2021/05/untangling-trauma-and-grief-after-loss/>

ТЕМА 2.4-2.5. Втрата здоров'я як психотравмуюча ситуація.

80. Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
81. Зайцев С. В. Позитивний досвід використання арт-терапевтичної техніки «Зобрази свою хворобу» з метою зміни внутрішньої картини хвороби // Східно-європейський неврологічний журнал, № 6 (12) • листопад 2016 – Грудень 2016 . С.10-13.
82. Максименко С. М. Психологічна допомога соматично хворим // Медична психологія. - 2007. – Том 2. - № 2. - С.3-7.
83. Милковская Н.А., Санцевич Д.В. Специфика индивидуальной и групповой работы в стационаре // Психологическая реабилитация больного ребёнка: учебно-методическое пособие / Под ред. Е.Н. Ермаковой, ч. 1 - Минск, БГПУ, 2007. - С. 27-33.
84. Никоненко Ю.П. Клінічна психологія. Навчальний посібник. – Київ : КНТ, 2016. – 369 с.
85. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия: Пер. с нем. - 2-е издание. - М.: Институт позитивной психотерапии, 2006. - 464 с.
86. Хлопоніна Н. Є. Лялькотерапія як метод психологічної корекції // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2012. - Вип. 21. - С. 297-301.

ТЕМА 2.6. Насильство як психотравмуюча ситуація

87. ДІМ (НЕ)БЕЗПЕКИ. Освітній проект з протидії домашньому насильству. <https://nonviolence.ed-era.com/>
88. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О.В. Тімченка – Х. : УЦЗУ, 2007. – 502 с.
89. Комплексна Програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику: інформаційно-методичні матеріали / Бондаровська В. М. та ін. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 528 с.
90. Копытин А.С. Арт-терапия жертв насилия. М.: Институт психотерапии, 2009, 144 с.
91. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Укладачі: Мустафаєв Г.М., Довгаль І.І. – Київ, 2011. – 192 с.
92. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : [монографія] / Н.В. Оніщенко. - Х. : Право, 2014. - 584 с
93. Осухова Н.Г. Возрождение из боли: психодрама в работе с подростками, пережившими насилие // Антология тяжелых психических состояний: социально психологическая помощь. – Москва, 2002. – С. 268 – 295.

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА:

94. Психологічна бібліотека "Самопізнання і саморозвиток". URL: <http://psylib.kiev.ua/>
95. Сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
96. Сайт наукової бібліотеки НПУ імені М.П. Драгоманова. URL: <https://lib.npu.edu.ua>
97. Світова цифрова бібліотека. URL: <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/>